

*Тетяна Завгородня
(Івано-Франківськ, Україна)*

ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дзеркалом соціально-економічних та культурно-історичних процесів у кожній країні є освіта. Тому одним з головних завдань, які вирішуються в процесі інтеграції України у світовий культурний та економічний простір, трансформації суспільного устрою нашої держави є кардинальні переміни, що повинні відбутися у системі освіти і виховання підростаючого покоління. При цьому сучасне українське шкільництво може успішно розвиватися тільки в контексті світових цивілізованих трансформацій. Як зазначає Н.Мусієнко, «...удосконалення національної освіти й виховання має спиратися на сучасні педагогічні ідеї міжнародного рівня: універсалізацію, фундаменталізацію, професіоналізацію, інтеграцію тощо» [1, с. 42].

Але для успішного розв'язання питань інтеграції в сфері едукації, необхідно, як зазначав Б. Ступарик, налагодити перш за все власну ефективну систему національної освіти і виховання, враховуючи при цьому існуючий досвід розвинутих країн у розв'язанні цієї проблеми, але «не наслідуючи безумовно чужі зразки цієї роботи» [4, с. 138] та багату, цікаву історію української школи і педагогіки, яка розкривається, в першу чергу, дослідженнями педагогічних ідей та освітньої діяльності окремих персоналій. І це зрозуміло, тому, що Педагогіка – це педагоги!

Як зазначає О.В.Сухомлинська, педагогічна думка «завжди персоніфікована, на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [6, с. 36]. Тому у розвитку сучасної науки, зорієнтованої на відродження національних надбань педагогічної теорії та практики минулого, виняткового значення набуває формування «персоналістського» напрямку в наукових дослідженнях, що зумовлює значущість кожної постаті, повернутої в історію освіти взагалі та української зокрема.

Саме цим можна пояснити, що в останнє десятиліття «персоналістський напрям» в історії педагогіки набирає обертів. Свідченням цього є вихід посібника у 2-х томах «Українська педагогіка в персоналіях» за редакцією О. Сухомлинської (2005), просопографічні дослідження, що відтворюють колективні портрети педагогів і просвітян у певних просторових, часових, інституційних вимірах, довідникові (енциклопедичні) видання і статті, дидактична література й монографічні і дисертаційні дослідження, проведення науково-практичних конференцій персоналістичного спрямування тощо. Взагалі, слід зауважити, що практично в кожній науковій роботі в більшій або в меншій мірі, застосовується персоналістський напрям дослідження. Тому, що, навіть розкриваючи думку, чи позицію якогось дослідника для обґрунтування власної наукової точки зору, ми вже використовуємо окремі положення вищезазначеного напрямку дослідження.

Проте педагогічну персоналістику не треба вважати «новим», «інноваційним» напрямом історико-педагогічних досліджень, тому, що вона має глибокі коріння, зокрема й у вигляді біографістики, яка сформувалася як жанр на межі XVIII — XIX ст, педагогічної біографістики. Гносеологічні коріння останньої вчені пов'язують із філософською течією - парсоналізмом, що формується в XIX ст. у США (Б.Боун), Росії (Н.Бердяєв), Франції (П.Лансберг, Муньє), і знаходить своїх послідовників в українському соціокультурному просторі. Концепт персоналізму, який обґрунтовує ідею сприйняття людини як самодостатнього індивіда у всій повноті конкретних проявів та закликає до реалізації її творчого потенціалу, як зазначає дослідниця І. Стражнікова, актуалізували сучасні вимоги щодо посилення особистісно орієнтованого принципу у навчанні й науці [2].

При цьому необхідно не ототожнювати поняття «біографістика» та «персоналістика», тому, що першу науковці розглядають як спеціальну дисципліну, що має свій об'єкт, предмет і ґрунтується на законах наукового пізнання особистості та передбачає використання методик різних наук. Ці трактування прийнятні і для педагогічних досліджень. Разом із тим, як стверджує О.Сухомлинська, «педагогічна персоналія — це більше, ніж наукова,

освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель» [5, с. 42]. Таким чином персоналістика — це поняття ширше, воно персоніфікує історико-педагогічний процес, відображаючи його взаємозв'язки з безліччю різних соціокультурних явищ. Саме це положення стало методологічною основою персоналістичного напрямку історико-педагогічних досліджень кінця ХХ - початку ХХІ століття, чисельність яких за роки незалежності України стрімко зросла (за останні 10 років в Україні було захищено 197 дисертацій присвячених вивченню персоналій, що складає більше 55 % всіх закордированих тем із проблем педагогіки) [7, с. 13].

Однак, кількісні показники не завжди є свідченням значного внеску проведених досліджень в теорію і практику педагогічної науки. Свідченням цього можуть бути останні публікації присвячені педагогічним персоналіям (С. Балеї, Г.Врецьона, М.Сабат та ін.), які часто носять реферативний характер. І не дивлячись на те, що вони насичені значною кількістю конкретних фактів, проте їх наукова цінність незначна, тому, що вони подаються без глибокого аналізу, без конкретного розмежування, що зробив в тому чи іншому напрямі педагог, діяльність якого досліджувалася, з огляду на вже існуючий доробок інших науковців, тобто без розгляду їх в контексті з точкою зору інших зарубіжних і вітчизняних науковців. Значним недоліком використання персоналістичного напрямку педагогічних досліджень є те, що їх автори не порівнюють педагогічні ідеї запропоновані персоною, яка є предметом дослідження, з їх впровадженням, дотриманням, врахуванням, в кінці кінців — наявністю, підтримкою, у практиці роботи навчальних закладів досліджуваного періоду.

Не дивлячись на те, що сучасні вітчизняні вчені (Г. Белан, Л.Голубнича, Н. Гупан, Н.Дічек, Т.Завгородня, О.Сухомлинська та ін.) помітно просунулися у розробці теоретико-методологічних засад педагогічної персоналістики (особливо в руслі наукового дискурсу вони визначають інструментарій і методичні підходи вивчення й інтерпретації ідей та поглядів відомих і менш знаних педагогів та освітніх діячів різних історичних періодів;

переосмислюють їх творчу спадщину відкривають нові підходи і можливості вивчення історико-педагогічних явищ минулого тощо), науковці не завжди їх враховують у дослідницькому пошуку. Більшості з таких досліджень бракує аналітичності, узагальнень, виокремлення ідей, які доцільно використовувати у сучасній школі. Навіть роботи, у яких накреслені шляхи впровадження окремих ідей в практику сучасних закладів освіти, в основному обмежуються їх теоретичним обґрунтуванням без проведення конкретної перевірки ефективності своїх пропозицій в практичній діяльності. Нерідко проблема розглядається, можна сказати, «автоматично», без врахування існуючого досвіду вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Особливої уваги науковці повинні приділяти дослідженню персоналій різних регіонів. А це, як зазначає І. Стражнікова «змушує дослідників ретельніше з'ясовувати ментальні риси досліджуваної особи, які формувалися під впливом не лише європейський та українських цінностей, а й регіональних соціокультурних середовищ» [3, с. 376]. Тому, для визначення місця педагогічної персоналії в процесі утворення цінностей культури, внеску у розвиток педагогічної науки необхідно проаналізувати теоретичну і практичну діяльність особистості з урахуванням особливостей регіону і всієї України конкретного історичного періоду, тогочасних соціально – економічних умов і обов'язково у контексті стану педагогічної теорії та практики досліджуваного періоду.

Водночас при вивченні педагогічних ідей, напрямів освітньої діяльності персоналії дослідникам необхідно враховувати такі основні позиції:

1) особливості регіону (наявність архівних матеріалів; близькість кордону, що може обумовити посилений вплив західноєвропейської педагогіки; активний зв'язок з представниками української діаспори; власна діяльність в діаспорі; соціально-економічні, суспільно-політичні, родинні стосунки; широка мережа українських громадських і педагогічних товариств; навчання у закладах освіти Європи; можливість друкувати наукові праці, підручники за кордоном і т.д.);

2) ментальність, характер населення (релігійність, рівень духовності, в основі якої є християнська мораль; повага до старших; високий рівень духовних почуттів з одночасним проявом індивідуалізму: недооцінювання ролі соціальних почуттів, що нерідко заважало розв'язанню суспільних проблем; розвиненість почуття гіркоти, кривди, які при нагоді «вибухають» і створюють можливість конфлікту; заздрість; відсутність «одноцілої національної ідеї» різних регіонів; традиціоналізм й естетизм тощо);

3) недопустимість реферативного викладу матеріалу;

4) необхідність посилення аналітичності роботи на основі використання методів порівняння, узагальнення;

5) вивчення різних напрямів педагогічної діяльності особи (як теоретичної, так і практичної; просвітницької, освітньої, громадської, керівної тощо);

б) врахування основних освітніх течій досліджуваного періоду;

7) вивчення документів діяльності педагогів – практиків (конспектів уроків, тем і змісту виступів на нарадах, аналіз публікацій, участь у розробці проектів навчальних програм тощо) по впровадженню нових наукових ідей, їх випереджаючий характер, підтримка інновацій тощо);

8) збагачення результатів дослідження фактичним матеріалом на основі якого робляться висновки, виокремлюються чинники, конкретизуються висновки;

9) оформлення додатків узагальнюючого характеру, які повинні чітко вписуватися в текст і оправдовувати свою назву і т.д.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мусієнко Н. Українське шкільництво: розвиток без кордонів // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 42-44.

2. Стражнікова І. Проблеми вивчення персоналізму в сучасних історико-педагогічних дослідженнях / І. Стражнікова. // Освітній простір. Глобальні, регіональні а інформаційні аспекти: науково-методичний журнал. - Чернівці: Черемош, 2010. – С.41-44/

3. Стражнікова І.В. Розвиток педагогічної науки в дослідженнях Західного регіону України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: історіографічний контекст: монографія / І.В. Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2015. – 616 с.

4. Ступарик Б. Українська національна школа: нова парадигма вартостей // Галичина. – 1998. – № 1. – С. 137-143.

5. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Василівна Сухомлинська. - К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.

6. Сухомлинська О.В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. - К., 2003. – С.36-46.

7. Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995-2014): хронологічно-тематичний показник за координованих тем дисертаційних досліджень зі спеціальності 13.00.01 / автор проекту і наук. редактор Сухомлинська О.В.; наук. конс. Побірченко Н.С.; упоряд. : Коляда Н.М., Албул І.В., Кравченко О.О., Шевчук О.М. – Умань: ФОП Жовтий, 2014. - 357 с.